

Gyula városának és lakóinak jogi helyzete a középkorban

– Blazovich László –

Mint ismeretes, a Délkelet-Alföld történetének kutatását rendkívül megnehezíti a források hiánya. A 15. század előtti időből oly kevés forrás áll a kutatók rendelkezésére, hogy sem a települések, sem a régió folyamatos történetét rájuk támaszkodva megírni nem lehet. A kevés adatra építve analógiákat is felhasználva kell kiraknia a történészeknek mint egy mozaikot a megrajzolni kívánt képet, a hiányokat pedig nagy erudícióval pótolnia, hogy a kép teljes legyen. Így áll a helyzet esetünkben is, amikor Gyulának és lakóinak középkori jogi helyzetét kívánjuk bemutatni.

A mai város középkori elődjének neve csak későn, 1313-ban került lejegyzésre Gyulamónostora néven. Hogy a monostor mellett település is állt az adat keletkezését megelőző időben, azt nemcsak a körülötte lévő települések (Krako, Szanna, Szerhet) nevének oklevélbe kerülése bizonyítja,¹ hanem az is, hogy 1332 és 1337 között a pápai tizedlajstromokban plébániás helyként szerepelt.² Ura feltehetően a király lehetett, talán ez volt az oka, hogy neve – bár a 14. században már a környező falvaknál tekintélyesebb település – oly ritkán szerepelt a forrásokban.

Gyulát a hozzá tartozó uradalommal 1387-ben Zsigmond király Losonczi László erdélyi vajdának juttatta. Az adományozás Zsigmond király uralkodásának azon időszakára esett, amikor két kézzel szórta a javadalmakat a hozzá hű báróknak és nemeseknek. Ekkor került a közeli Pankota vára és uradalma is a Losoncziaiak másik ágának birtokába.³ Mivel Losonczi János fiúörökös nélkül hunyt el 1401-ben vagy 1402-ben, Gyula és a hozzá tartozó uradalom visszazállt a királyra, aki 1403. november 5-én Maróthi János macsói bánnak adományozta. A Maróthiak kezén terebélyesedett ki az uradalom, és tovább erősödött Gyula városa. A Maróthiak 73 évig tartó birtoklásának Maróthi Mátyus halála vetett véget, amely után az uradalom a koronára szállt, amellyel 1476-tól megkezdődött a Hunyadiak földesurasága. 1482-ben a gyulai uradalmat Mátyás király fiának, Corvin Jánosnak adta, akinek a kezében 1504-ig, haláláig maradt. 1510-ig a Hunyadi árvák, majd anyjuk birtokában volt, végül Frangepán Beatrix újabb házasságával Brandenburi György őrgrófnak, II. Ulászló király rokonának a kezére jutott. Brandenburi urasága 1530-ig tartott, amikor is a várat Czibak Imre elfoglalta, és haláláig, 1534-ig birtokolta. Ekkor, 1534-ben János király Patócsi Miklósnak adta, majd az ő halála után, fia nem lévén, testvére, Patócsi Ferenc kapta, aki tíz évig tartot-

¹ Gyula város története I. A földesúri város. Írta: *Scherer Ferenc*. Gyula m.város kiadása. 1938. (Továbbiakban: Scherer I.) 40–42. *Karácsonyi János*: Békés vármegye története (Továbbiakban Karácsonyi I–II., Gyula. 1896., 138.

² Uo.

³ Scherer I. 42–43. *Blazovich László*: A Körös-Tisza-Maros köz középkori településrendje. Békéscsaba, Szeged. 1985. 106. *Engel Pál*: A magyarországi birtokszerkezet átalakulása a Zsigmond korban. In: Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. Szerk.: Koszta László. Szeged, 1995. 141–159.

ta, majd 1552-től 1566-ig – amikor a város és vár elfoglalásával megkezdődött a török korszak Gyulán – I. Ferdinánd király kezére jutván a király lett tulajdonosa.⁴

A városok középkori történetük során mindig uruktól kapták kiváltságukat. Éppen ezért, a tanulmányunk további részeiben való jobb eligazodás miatt célszerűnek tartottuk a gyulai vár és egyúttal a mezőváros urainak számbavételét, ugyanis Gyula középkori története során mindvégig földesúri város, a szakirodalomban elfogadott néven mezőváros maradt. Polgárai szabadságának a mértéke mindenkor földesúrnak a szándékaitól függött még akkor is, amikor királyok birtokolták, hiszen ők is földesúri városuknak, azaz mezővárosuknak tekintették.

Ha a várostörténész egy középkori várost minősíteni kíván, a városi lét számos területét kell áttekintenie, mielőtt véleményét megalkotja. A népességszám, a földrajzi helyzet, a városkép, a közlekedésben játszott szerep, az állami, egyházi és földesúri igazgatásban betöltött funkciók, a lakosság társadalmi és jogi helyzete, a kulturális, szociális és egészségügyi viszonyok és más területek összessége adja meg egy-egy város sajátos karakterét. Mielőtt a város középkori jogi helyzetét tárgyalnánk, a fenti kutatási területeken született, Gyulára vonatkozó eredményeket mutatjuk be.

Gyula tágabb régiójának legnépesebb mezővárosává növekedett középkori története során. A 15. és 16. század fordulóján lakossága 2500–3000-re tehető.⁵ A szomszéd két mezőváros: Békés és Simánd lakossága nem lehetett több ezernél, hasonló nagyságú volt Pankota és Arad. A 120 km-rel messzebb fekvő, ekkor már szabad királyi város Szeged előzte csak meg, igaz jóval több, 7500 fő körüli lakosságával, Debrecené is több mint kétszerese volt a gyulaiénak, ám az is hasonló távolságra feküdt tőle, mint Szeged és Várad.⁶

E népesség társadalmi szerveződésének csúcán a kereskedő réteg állt, amely – mint minden városban – a helyi gazdaság húzóereje és a helyi élet irányítója volt. Jól kimutatható kapcsolatokat építettek ki mindenkor urukkal, és az uradalom tisztségviselőivel. Az ipart űzők létszáma a város lakosságának tetemes részét tette ki. Bácskai Vera számításai szerint az uradalom népességének 25%-a, míg kézműveseinek és kereskedőinek 47%-a élt városunkban. A teljes jobbágyok a város módosabb rétegéhez tartoztak, csoportjuk nem volt homogén, hiszen a kereskedők, az ipart űzők soraiban is ott találjuk őket, és voltak olyanok közöttük, akik csak mezőgazdasági tevékenységet folytattak.

A város szegény rétegeit a mezőgazdasági munkából élő zsellérek, a kézművesek legényei, a napszámosok és az uradalom belső cselédsége képezte. Nekik nem volt módjuk arra, hogy a város életének alakításában aktívan részt vegyenek.⁷ A földesúri városoknak és falvaknak sajátos arculatot adott a középkorban, hogy éltek olyanok is e településeken, akik más úr jobbágyai voltak, tehát egy településen éltek, de jogilag más

⁴ Karácsonyi II. 138–152.

⁵ Scherer I. 90. *Bácskai Vera*: Gyula gazdasága és társadalma a XV–XVI. században. Gyulai Füzetek 3. Gyula. 1991. 28.

⁶ *Bácskai Vera*: Magyar mezővárosok a XV. században. Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat. 37. Bp. 1965. 24–28. Debrecen története 1693-ig. Szerk.: Szendrey István. Debrecen 1984. 235–236. Szeged története I. A kezdetektől 1686-ig. Szerk.: Kristó Gyula. Szeged 1983. 448–449.

⁷ *Bácskai* 1991. 14–15. *Karácsonyi* II. 147–148. *Scherer* I. 91–93.

közösségbe (községbe) tartoztak. Így alakult ez Gyula esetében is. A plébánia és az egyes nemesek jobbágyai helyzetének tárgyalására még visszatérünk.

A városnak sajátos arculatot adott, hogy a Fehér-Körös bal partján elterülő része Békés megyéhez, a jobb parti pedig Zaránd megyéhez tartozott. A vár is a zarándi oldalon állt. Emiatt többek között más püspöknek fizették a tizedet. A városkép alakulásáról a 15. század előtti időkből vajmi keveset tudunk, a későbbiekből már jóval többet. A vár, a plébánia templom, a ferences kolostor és templom, a városi fürdő és ispotály voltak a település karakterisztikus pontjai. A Nagy utcán álltak a gazdag polgárok téglából épített házai.

Az alföldi városok külső képe általában a domborzathoz igazodva formálódott ki. A magasabb helyeket ülték meg a lakosok, az alacsonyabban fekvőket pedig üresen hagyták a víztől való félelmükben. Ilyen módon a mai értelemben vett utcák nem alakultak ki, a forrásokban szereplő utcák lakótömböket jelentettek, meglehetősen rendezetlenül elhelyezkedő házakkal. (Más volt a helyzet a hegyvidékeken, ahol a völgyekben ugyancsak a domborzati viszonyokhoz igazodva egymás mellett sorban álltak a házak.) A településföldrajzi szempontokból szerencsés vidékeken a középkor első századaiban egymás mellett több település keletkezett, amelyek a népesség gyarapodása során lassan egybe olvadtak, jóllehet legtöbb esetben jogi egyesülésük csak jóval később következett be. Gyula esetében is hasonlókról beszélhetünk. Bagd, Krakó, Szentmóric és Újfalu előbb faluként, majd a város utcáinak (pontosabban városnegyedeinek) neveiként szerepelnek a forrásokban. Az efféle negyedek között ugyancsak jelentős térközök maradtak beépítetlenül.⁸

A továbbiakban arra teszünk kísérletet, hogy bemutassuk: a fent leírt körülmények között élt gyulai lakosság életét milyen jogi keretek határozták meg, és feltárjuk, hogy a szabad királyi városok polgárainak szabadságaihoz képest miként alakult a gyulaiak jogi helyzete.

A középkori európai városok, így a magyarok is, akár alapított városokként keletkeztek, azaz egy hospes közösség életét a városalapító úr által adományozott privilégiumlevélben foglalt jogok és köteleességek alapján szervezhette meg, akár hosszú idő alatt harcolták ki kemény és szívós küzdelem árán, kiváltságait uruktól kapták. Minél hatalmasabb úr alattvalói voltak, annál több szabadság elnyerésére számíthattak. Magyarországon a legfőbb úr a király volt, ő adományozhatta a legkiterjedtebb szabadságjogokat. Városai közül meg is kapták e jogok legtöbbjét azok, amelyeknek polgárai megfelelő szolgáltatások fejében meg tudták szerezni őket. E szolgáltatásokról, amelyek legtöbb esetben pénzt jelentettek, bölcsen hallgatnak az adománylevelek, amelyek többnyire csak a király nagylelkűségét és a polgárok érdemdús voltát hangsúlyozzák. A királynak azon városai pedig, amelyek nem tudták megszerezni a szabad királyi városi rangot, földesúri városok maradtak. Jól nyomon kísérhető például a szegediek harca 1489-ig, a szabad királyi város státusa megszerzésének időpontjáig. Gyula középkor-

⁸ *Kubinyi András*: A középkori Magyarország középkorabeli része városfejlődésének kérdéséhez. In: Borsodi levéltári évkönyv V. Miskolc. 1985. 7–82. *Blazovich László*: Gondolatok Makó és Hódmezővásárhely középkori alaprajzáról. In.: A Makói Múzeum Füzetei. 60. 5–13.

ri története során földesúri városi státusban állt. Nézzük meg, hogy mit jelentett ez laiki számára.⁹

Egy-egy város jogi helyzetének megítélésakor mindenekelőtt választ kell adni arra a kérdésre: milyen mértékben érvényesült az illető helyen a polgárok szabadságának és egyenlőségének az elve, amelynek fogalomkörébe a földbirtok-szerzés és -öröklés szabadsága, kedvező adózási feltételek, vámkedvezmények, szabad vásártartás, plébános választás, a személyes státus szabadsága és a polgárok városi bíróság előtti egyenlősége, valamint más jogok tartoztak.

Gyula, mint említettük, középkori története során földesúri város volt, polgárai pedig jobbágyrendűek, mégis a legfontosabb volt számukra, hogy az említett szabadságjogokból mennyit tudtak maguknak megszerezni. A gyulai polgárok tulajdonlásának formája felől a Corvin János 1496. november 24-én Bihácson kiadott privilégiumlevele tájékoztat, amely szerint „...cives et incolae praedicti de universis bonis ipsorum mobilibus habeant, cuicunque voluerint in vita et in morte disponendi et legendi facultatem.” Tehát Corvin János a gyulaiak részére biztosította ingóságai felett a szabad rendelkezési jogot, amelyhez még hozzáteszi, hogy „annak a vagyonából pedig, aki örökös nélkül hal meg, két részt a szegényeknek és az egyháznak kell juttatni, egy rész pedig a várost illeti...”¹⁰ E kiváltságot – a Karácsonyit követő szerzők szerint – Brandenburgi György már megkurtította, mert Ahorn János számadáskönyvének egy bejegyzése szerint az elhalt László szücs jószágainak egyharmada fejében 28 forintot vett be.¹¹

A korábbi szakirodalom (Karácsonyi János és az őt követő Scherer Ferenc) a kiváltságlevél inkriminált passzusát úgy értelmezte, hogy Corvin kiváltságlevelemben a gyulaiak megkapták a szabad végrendelkezés jogát.¹² Bácskai Vera is a szabad végrendelkezés mellett foglal állást, bár hangoztatja a lakosok jobbágyi státusát.¹³ Véleményünk szerint az oklevélnek éppen ez a része az, amely egyrészt bizonyítja a gyulaiak jelentős kiváltságát, az ingóságok feletti szabad rendelkezési jogot, tehát szabadon adhatják, vehetik azokat, másrészt e szabadságjog korlátait is láthatjuk, mert e kiváltság nem vonatkozik az ingatlanokra. Hogy közelebb tudjunk hajolni ahhoz: miként rendelkeztek a 15. és a 16. századi gyulaiak vagyonuk felett, ismernünk kell: mit értett a középkori jog az ingatlan és ingóság fogalmán. Mi úgy vélekedünk, hogy a fekvőségeket, pontosabban a telki földeket sorolták az ingatlanok közé, és minden más, a földön emelt épületek és egyéb műtárgyak az ingóságokhoz tartoztak. Tehát a házat valaki szabadon eladhatta vagy örökíthette, de a telek (Grundstück) a földesúré maradt, azután az új birtkosnak is adóznia kellett a földesúr számára. Hasonló lehetett a helyzet az úrtól bérelt

⁹ Minderre I. *Eberhard Isenmann*: Die deutsche Stadt im Spätmittelalter 1250–1500. Stuttgart. 1988. 74–94. *Kubinyi András*: A magyarországi városok országrendiségének kérdéséhez (különös tekintettel az 1458–1526 közötti időre). Tanulmányok Budapest múltjából XXI. Bp. 1979. 7–48. *Gericsné Ladányi Erzsébet*: Az önkormányzat intézményei és elméleti alapvetése az európai és hazai városfejlődés korai szakaszában. Kandidátusi értekezés. Kézirat. 1993. *Blazovich László*: Megjegyzések Szeged középkori jogi helyzetéhez. In: *Kellet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére*. Szerk.: Koszta László. Szeged. 1995. 77–94.

¹⁰ Gyula város oklevéltára. (1313–1800. Szerk.: Veress Endre. Bp. 1938. (Továbbiakban: GYO) 31–33.

¹¹ *Karácsonyi II.* 145–146. *Bácskai* 1991. 30.

¹² *Karácsonyi II.* 144. *Scherer I.* 90.

¹³ *Bácskai* 1991. 30.

földekkel is, amely a szőlőtermelés csekélysege miatt a rétek és kaszálók bérletére vonatkozott Gyulán. Nagy szabadságot élveztek tehát a gyulaiak, szabadon adhatták, vehették földjeik egy részét és városi házaikat, azonban a földesúr eszmei tulajdona, amely a telkek után szedett adóban nagyon is valósággá vált, ezen esetekben is megmaradt, amit az oklevél megfelelő része: csak „de universis bonis mobilibus” világosan ki is fejez. Ezzel a lépéssel az úr és alattvalói elmentek a számukra elérhető legmesszebbi határig, hiszen a jobbágyi kötöttségből csak a király emelhetette ki az országlakókat.

A gyulaiak nemcsak városukban és annak határában használtak földeket, más településeken is birtokoltak. Scherer Ferenc szedte össze az ide vágó adatokat.¹⁴ Ezek szerint Miklós fia János 1396-ban Mezőgyánban vett földet. Buga András fia Imre 1402-ben rokonától, Buga Péter nagyváradi polgártól Apáti faluban kapott egy részt örökségképpen. 1477-ben Somogyi András Nadabi Lászlótól vett zálogba bizonyos részeket Kesziben. 1481-ben pedig bizonyos jánosházi földterület miatt perlekedett Dóczi Imrével. 1469-ben Csuka Mátyás és Fosztó András gyulai jobbágyoknak és Bicze Gergely gyulai udvarbíróknak Szénáson 100 Ft-ot érő búzaasztagjuk volt. Ha e néhány adatot közelebbről szemügyre vesszük, a fentiekben elmondottakat igazolhatjuk velük. Buga András fia Imre mint nemes jutott részhez Apátiban, hiszen 1404-ben mint apáti nemes szerepelt királyi emberként. A Somogyi családról a későbbiekben derül ki nemessége. Az analógiát követve nemes lehetett Miklós fia János is, akiről több ismeret nem áll rendelkezésünkre. Ilyeténképp mint nemesek, nem pedig polgárok jutottak nemesi földhöz. Csuka Mátyás és Fosztó András gyulai jobbágyok pedig bizonyára bérelt földdel rendelkeztek az uradalom birtokán, Szénáson. Ezen adat azon kevesek közé tartozik, amelyek a jobbágyi földbérlet meglétét bizonyítják, és oly sokat beszél róluk a szakirodalom.

Bérleti szerződést nemcsak egyes személyek kötöttek az uradalommal. Amikor Patócsi Ferenc kezében volt Gyula, a Csabától délre fekvő kerekgyházi pusztát adta a gyulaiaknak az 1540-es években. E bérletet I. Ferdinánd király 1557-ben megerősítette, sőt 1558-ban a városnak adta a tőle délnyugatra fekvő boldogfalvi és a tőle északnyugatra elterülő györkei pusztát.¹⁵ Az efféle bérletek a birtokok hasznosításának bevett formái voltak a korszakban, talán mégis nagyobb nyomatékot adott a szerződéseknak, hogy a felek közül az egyik a király volt.

A módos gyulai parasztpolgárok rendi állásukba nem nyugodtak bele. Olyan alkalmakkor, amikor a király jobbágyaiként éltek, meg is próbálkoztak kiváltságok szerzésével. A szabad királyi városi rangot nem sikerült elnyerniük, ehhez nem bizonyultak elég erősnek, de kiváltságokat kaptak. 1476-ban Mátyás király az ország összes, királyi- és magánkézben lévő vámhelyein vámmentességet adott számukra mindenfajta árujukra.¹⁶ Az adománylevelet 1492-ben II. Ulászló, 1516-ban II. Lajos és 1557-ben I.

¹⁴ Scherer I. 47.

¹⁵ Karácsonyi II. 46–47. 136–137. 150. 177.

¹⁶ GYO 22–23. Magyar fordítása: Kristó Gyula. In: Kristó Gyula: Békés megye a honfoglalástól a törökvilág végéig. Nyolcszáz esztendő a források tükrében. Békéscsaba. 1981. 66–67.

Ferdinánd királlyal megerősítették.¹⁷ Hogy miként tudtak érvényt szerezni e szabadságnak főképpen a magánvámok birtokosaival szemben, arra nincsen adatunk, mindenestre igen fontosnak és hasznosnak tartották, ha minden királlyal megerősítették.

1542-ben Gyula ismét királyi birtok lett. Lakosai nem szalasztották el az alkalmat újabb kiváltságok megszerzésére. Az 1553. és 1556. évi ostromok után megfelelőnek látták az időt kéréseik előadására. Bár a szabad királyi város rangját nem sikerült elnyerniük, számos kiváltsághoz jutottak, amelyeket Karácsonyi János vett számba.¹⁸ Leírása szerint az összes addigi kiváltságait megerősítették a királlyal, továbbá felmentést kaptak a királyi adó fizetése alól, az italmérés jogát a királlyal együtt gyakorolhatták, azonkívül a királyra szállt majd tovább adományozott házakba az új tulajdonost a királyi ember helyett a város iktathatta be. Gyula tehát lépésről lépésre haladt előre a szabad királyi várossá fejlődés útján. Feltétlenül egyet kell értenünk Karácsonyi Jánossal, aki szerint, ha a török hódoltságot elkerülte volna a város, a megszerzett kiváltságok birtokában nagy fölvirágzásnak indult volna.¹⁹ A város történetével foglalkozó feldolgozások adatai valóban arra engednek következtetni, hogy Gyula városa a 16. század első felében, éppen amikor az ország nagy részén hanyatló állapotokat találunk, fellendülőben volt. A városban és Zaránd megyei vidékén a hódoltsági népesség egy részének ide menekülése folytán nőtt a lakosság, amely ösztönzően hatott a város iparára és kereskedelmére, továbbá a gyulai kereskedők bizonyára kihasználták a határhelyzetből adódó konjunkturális lehetőségeiket, amelyek elsősorban a távolsági átlakerekedelemben nyilvánultak meg.

*

Gyula gazdasági életében, mint minden egyes városban – mint említettük – nagy szerepet játszott a kereskedelem, és vezető szerepet vittek a városi életben a kereskedők. Éppen ezért féltő gonddal ügyeltek gazdasági kiváltságaikra. A fentiekben említett, 1476-ban Mátyás királytól nyert vámmentességet biztosító oklevelüket – mint láttuk – háromszor iratták át. Nagy szükségük volt e kedvezményre, mert buzgón ki is vették részüket a távolsági átlakerekedelemből, amelyből a városi polgárok mellett vidékünkön a mezővárosiak és a parasztok is – mint Kubinyi András is hangsúlyozta²⁰ – érdekelték volna. A 15–16. század fordulójáról azonban régióinkból a távolsági nagyátlakerekedelemre vonatkozóan kevés adat maradt fenn. A forráshiány legfőbb oka az, hogy ezen időben még nem keletkeztek olyan irategyűttesek, amelyek megőrizték volna a kereskedelmi forgalom adatait. A gazdag Hunyadi-Brandenburgi levéltárban azonban maradtak fenn arra vonatkozó adatok – Bácskai Vera össze is gyűjtötte őket²¹ –, amelyek bizonyítják az uradalom tisztviselőinek és magának az őrgórnak a bekap-

¹⁷ *Karácsonyi II.* 150. *Scherer I.* 88.

¹⁸ *Karácsonyi II.* 150.

¹⁹ *Uo.* 152.

²⁰ *Kubinyi András:* Buda és Pest szerepe a távolsági kereskedelemben a 15–16. század fordulóján. *Történelmi Szemle* 1994. 1–2. 39.

²¹ *Bácskai* 1991. 19–21.

csolódását a Szilézia felé irányuló marha- és lókereskedelemben. Az állattartás és kereskedelem jelentős szerepét az uradalom életében az eddig említett szerzők is hangsúlyozzák. Az állattartás e vidék gazdaságának fő ágazata volt, nem véletlenül került be a Corvin János féle szabadalomlevélbe a pásztorokról szóló szövegrész.

Az uradalom birtokosa értesült arról, hogy az officiálisok általa meg nem nevezett okok miatt a nagy- és kisállatok pásztorait zaklatják, akadályozzák és fogságba vetik, továbbá jószágait pusztítják. A pásztorok bántalmazását Corvin határozottan megtiltja, és az elkövetőket a városi bírójoghatósága alá rendeli, akinek az addigi szokásjog alapján kell ítélnie felettük, bárkivel állnak szemben.²² Szerintünk az uradalom pásztorai és az officiálisok közötti viszony a jó pénzt érő állatok feletti osztozkodások során keletkezett vitákban romlott meg, sőt mérgesedett el, és az áldatlan marakodásnak már Corvin János is anyagi kárát látta. Szerencsésebbnek tartotta a pásztorokat a gyulai bírójoghatósága alá adni, aki nem volt az uradalom tisztségviselője, jóllehet legtöbbször jó kapcsolatban állt velük, de mint általában a gyulai módos kereskedők, maga is buzgólkodott a nagyállatok külföldre továbbításában, így a pásztorokkal is jó kapcsolatban kellett lennie.

A távolsági kereskedelemben kapcsolódás megkönnyítését biztosító jogok mellett a vásár- és piactartás joga is a fontos gazdasági jellegű szabadságjogok közé tartozott. Gyulán hetipiacot már korábban is tartottak, 1384-ben említi nevét egy oklevél, utána többször is szó esett róla. 1467-ben a Szent Mihály napi országos vásárt említették meg. 1528-ban már két vásárt tartottak, Szent Mihály mellett Szent György napján is.²³ Karácsonyi János pütkösi és Szent György napi vásárról is ír. Corvin János a piactartás jogát a városnak adta. A piac megtartásáról a bírónak kellett gondoskodnia, és a piacbíró szerepkörét is neki, valamint az esküdteknek kellett ellátnia.²⁴ A piactartás jogának megszerzése tovább emelte a város tekintélyét. Nincsen tudomásunk arról, hogy a későbbiekben korlátozták volna a gyulaiakat eme joguk gyakorlásában.

A városi szabadságjogok egyik legfontosabbika a szabad bíróválasztás volt. 1529-ből értesülünk a bíróválasztás módjáról. Ekkor az őrgrof elrendelte, hogy Oláh János helyett az esküdtek válasszanak alkalmas személyt bírónak. Sadobrics Péter várnagynak urához írt leveléből egyrészt kiderül, hogy Gyulán a tizenkét esküdt választotta a bírót,²⁵ ám a bíróválasztásban a földesúr erőteljesen érvényesítette akaratát, mert Brandenburgi Oláhot a továbbiakban nem kívánta bíróként látni. Bár a királyi mezővárosok esetében is általában be kellett mutatni a királynak a bírót, mint az a kiváltságok széles körével rendelkező Szeged esetében is történt,²⁶ ám földesúri városokban, így Gyulán is létező közvetlen irányítás náluk nem érvényesült.

²² GYO. 32.

²³ *Bácskai* 1991. 18.

²⁴ GYO. 32. *Karácsonyi II.* 147. *Bácskai* 1991. 18.

²⁵ GYO. 150. *Iványi Béla*: München levéltárai magyar szempontból. *Levéltári Közlemények.* 1934. 91.

²⁶ *Blazovich* 1994. 89.

Az esküdtek a bírót egy évre választották, ezáltal valóban első volt az egyenlők között, hiszen, ha nem vált be valamilyen ok miatt, gyorsan újat választhattak. Magának a bírói tisztségnak az ellátása sem volt mindig kellemes feladat. Az említett ügy is bizonyítja, ugyanis Asztalnok Péter öregségére és betegségére hivatkozva nem vállalta a feladatot, amelyet így Szűcs Pálra bízta. A bíróválasztás jogát valamikor a 15. században szerezhették meg a gyulaiak, talán még a Hunyadiak birtoklása előtt. Arról viszont nincs tudomásunk, miként választották az esküdteket. A város közigazgatása azonban hierarchizált volt, az egyes városrészek élén utcabírák álltak, amint egy 1527-ben kelt iratból kiderül.²⁷

A városi tanács, amely önálló pecsétjét még Maróthi János bántól kapta, és használta a hódoltság idejéig, az adókat maga szedte be, az adás-vételekről okiratot állított ki,²⁸ feltehetően egyéb szerződéseket is készített a polgárok számára. Talán jegyzőkönyvet is vezettek az ülésekről, ennek nyomára azonban nem bukkantunk. Nem tartozott az uradalom iratai közé, így Brandenburgi nem vihette magával, amikor 1525-ben távozott az országból.²⁹

A városi bíró legfontosabb feladatainak egyike a törvénykezés volt, azaz esküdtársaival együtt bíraskodott. Gyula bírójának joghatóságát korlátozta a városnak és lakóinak rendi állása, hiszen fellebbviteli fóruma nem országos nagybíró vagy valamelyik anyaváros volt, mint a szabad királyi városok vagy a bányavárosok esetében, hanem a várnagy bírósága, ahonnan még a földesúrhoz lehetett fellebbezni.³⁰ A gyulai bíró illetékességi köre azonban az ügyek jóval szélesebb körére terjedt ki, mint egy átlagos mezővárosi bíróné.

A bíró a mai értelemben vett polgári- és bűnügyekben egyaránt ítélezhetett. Az éjeli gonosztevőket az 1496-os szabadalomlevél szerint halálra is ítélezte. A nagyobb sententiák közül fővesztési ítéletet (sententia capitalis) is hozhatott, amelyben az elítéltet fejvesztésben és összes vagyonának elvesztésében (in sententia capitali et amissione omnium bonorum) marasztalták el. Az ítélet azonban nem fejvesztésre szólt elsősorban, hanem elégtétel adására, ami anyagi jellegű volt.³¹ Ezért rendelkezett úgy Corvin János az 1496-os privilégium-levélben, hogy a fej- és jószágvesztésre ítélték javait a bíró Corvin részére foglalja le, és őrizze, a bűnös pedig, miután az официálisoknak egy aranyat lefizetett, hozzá fordulhat kegyelemért.³² Az uradalmi bíraskodás hierarchiájában az ügynek mindenféleképpen el kellett volna jutnia a földesúrhoz, ha másképpen nem, beszámoló útján. Ő azonban, félve attól, hogy anyagi károsodás éri, – utal is erre az oklevél szövegében – külön kitért ezen ügyek lefolytatásának módjára. A fej- és jószágvesztésre ítélték közül ugyanis csak azok tudták megváltani magukat, akiknek elégséges anyagi alapjuk volt hozzá – aki nem tudott fizetni, annak fejét vehették –, ezért az ítélet nyomán az úr búsás jövedelemre számíthatott.

²⁷ *Karácsonyi II.* 145. 28.

²⁸ *Scherer I.* 47.

²⁹ *Iványi* 1934. 62.

³⁰ *Uo.* 83–91.

³¹ *Hajnik Imre:* A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyes-házi királyok alatt. Bp. 1899. 389–393.

³² *GYO.* 53.

A fentiekben leírt helyzet állt elő a szakirodalom által részletesen tárgyalt, drámai fordulatokban gazdag perben, amely Somogyi Ferenc és Oláh János között 1528–29-ben zajlott, amikor a városi bíróság által meghozott ítéletet a földesurat képviselő várnagy is helyben hagyta. A büntetés végrehajtásáról keveset beszélnek a források, de az ismeretes, hogy Oláh Jánosnak – politikai kérdések is szerepet játszottak az ítéletben – le kellett mondania bírói tisztéről. A törvénykezés hármas lépcsője a gyulai plébános számára készült oklevélből is kiderül. Mátyás plébános is az említett három fórumhoz fordulhatott.³³

Fővesztés ítéletét, amely mindig jószágvesztéssel jár, engedi meg Corvin János a városi bíróság számára azon officiálisokkal szemben, akik a lakosságnak nagy károkat okozva az éj leple alatt garázdálkodnak a városban.³⁴ A szabadalomlevél szerint Gyula város bírójának és esküdt polgárainak nagy önállóságuk volt a bírászkodás területén. A törvénykezés a helyi, illetve városi szokásjog, amelyre az 1496-os szabadalomlevél is többször hivatkozik, továbbá a városi tanács által kiadott szabályrendeletek (statutumok) alapján ment végbe.

A gazdasági kiváltságok (a személyekre bontott adózás megszüntése, a termény- és robotszolgáltatás minimális mennyisége, vámkedvezmények, vásártartási jog) mellett éppen a város igazgatásában és a városi törvénykezésben szerzett jogok tették vonzóvá a mezővárosokat, így Gyulát is a jobbágyság számára. A város közösségét mint jogi személyt a bíró képviselte a földesúrral, illetve az őt képviselő officiálisokkal szemben. Ilyeténképp lazult, szinte eltűnt a földesúr és a jobbágya közötti személyes függés. A bíró tárgyalásai során mindig hivatkozhatott az írásban lefektetett egyezségekre, és mint önálló jogi személy képviselője nagyobb nyomatékkal hivatkozhatott a szokásjogra annál, mintha csak magát, mint természetes személyt képviselte volna.

A földesúri bíróságon is a jog és méltányosság továbbá a vidéken és az illető helyen hatályos szabályrendeletek, valamint a szokásjog alapján ítéleztek, amelyet a földesúri bíróságnak is ismernie kellett. Esetünkben bizonyítja eme állítást, hogy Sadobrich Péter várnagy nem kis büszkeséggel említi Brandenburgi Györgyhez írt levelében, hogy mivel várnagytársa nem járatos a helyi jogban, minden teher az ő vállára szakadt.³⁵ A későbbi korok hivatalaitól azonban még messze állunk ebben az időben. Lötz János, az őrgróf megbízottja jelentette ugyanis, hogy Hunyadon nem a vár előudvarában, hanem kocsmákban ülészik a várnagyi bíróság, amely rendellenességnek ő véget vetett.³⁶

A városi szabadságjogok között szerepel a plébánosválasztás joga, amelyet nemcsak a szabad királyi városokban, hanem a mezővárosokban is gyakoroltak, így az 1498 előtt

³³ GYO. 67. *Iványi* 1934. 88–89. *Bácskai* 1991. 47–50.

³⁴ GYO. 33.

³⁵ *Iványi* 1934. 84.

³⁶ Uo.

királyi mezővárosban, Szegeden, és az Újlakiak birtokában volt Újlakon.³⁷ Az is előfordult, hogy kisebb települések, sokszor falvak is megkapták a kegyúrtól a subpatronatus jogát, és plébánost választhattak, vagy beleszólhattak a plébános választásába.³⁸ A tridenti zsinat utáni időkben a katolikus egyház a papválasztás gyakorlatát megszüntette, az a protestáns egyházak kánonjogában él máig tovább.

A gyulaiak nem rendelkeztek a plébánosválasztás jogával. Nem kaptak subpatronatusi jogot sem. A plébános jogi állását világosan feltárja Brandenburgi Györgynek azon oklevele, amelyben 1511-ben Mátyás plébánost megerősíti a plébánia javadalmaiban, továbbá azon, az őrgrófhoz intézett kérvény és szerződés szövege, amelyet Miskolczi János közjegyző készített, amikor Mátyás plébános 1518-ban elcserélte plébániáját Vinográdi Máté pécsi olvasókanonok stallumáért.³⁹

A plébános jogi helyzetére nemcsak az a tény utal, hogy a plébánoscsere csak Brandenburgi hozzájárulásával lehetett végrehajtani, ami a gyulai plébánia magánegyházi jellegére utal, hanem az is, hogy az oklevél pontosan leírja: milyen ügyekkel hová fordulhat a plébános. A közte és a jobbágyok között felmerülő ügyekben bírói fórumként a városi bíró székét veheti igénybe, a bíróval keletkezett vitájának rendezéséért a várnagy bíróságához fordulhat, a közte és a várnagy között keletkezett jogvitában pedig az őrgróf az illetékes, más bírói fórumhoz – a szentszéket is beleértve – az uradalom népével szemben előforduló ügyeiben nem fordulhat.⁴⁰ Arról nem esett szó, hogy urával szemben hol keresheti igazát. E tárgyban csak annyit tudunk, hogy Mátyás plébános 1508-ban úrnőjével, Brandenburgi Katalinnal Thurzó Zsigmond váradi püspök széke előtt perlekedett.⁴¹

A gyulai plébánia annak ellenére, hogy a kegyúr patronatusi jogát következetesen érvényesítette, vonzó állomáshely lehetett, mert nemcsak Vinográdi Máté pécsi kanonok fogadta el csereképpen, hanem Békés megye egyik legjelentősebb családjának a tagja, Ábrahámfi János is gyulai plébános volt 1520-tól 1529-ig, sőt 1520-ban egy horvát származású plébános préposti egyháznak nevezte a gyulai plébániát.⁴² Elsősorban talán azért, mert préposti életvitelt biztosító jövedelmet hozott, és ennek megfelelő tekintélyt adott birtokosának még akkor is, ha a káplánok fizetése, az iskola és a fürdő fenntartása a feladatai közé tartozott.

A szabadságjogok mellett, amelyeket a privilégiumok tartalmaztak, a városi jog fontos elemét képezte a városban használt szokásjog. A szokásjogot a városi jogköny-

³⁷ Blazovich 1995. *Hegedüs Antal*: Népélet és jogalkotás a középkori Újlakon. Újvidék. 1983. 103. *Schmidt Rudolf*: Statutum civitatis Ilok anno MDXXV (Monumenta historicojuridica Slavorum meridionalium XII. JAZU), Zagreb 1938 (A Jogkönyv latin nyelvű olvasata)

³⁸ *Kubinyi András*: Plébános választások és egyházközségi önkormányzat a középkori Magyarországon. *Aetas* 1991–92. 28.

³⁹ GYO. 60–61. 67–69.

⁴⁰ Uo. 67.

⁴¹ Uo. 47.

⁴² *Karácsonyi II.* 146.

vek őrizték meg az utókor számára. Városi jogkönyv nem sok maradt fenn a középkori Magyarországról. Közülük a budai jogkönyv a legismertebb. A budai jogkönyv alapján Izdenczy Ferenc királyi jegyző készítette el Újlak város jogkönyvét 1525-ben II. Lajos király engedélye nyomán.⁴³ Mivel Újlak Gyula méretű és gazdasági erejű város lehetett, jogállásuk is hasonló volt, talán nem lesz hiábavaló, ha eme jogkönyvről néhány szót ejtünk.

Mivel a jogkönyvek joggyűjtemények, nem kereshetjük bennük a pandektisztika által kidolgozott formák szerinti elrendezést. Bennük a közjog a magánjoggal keveredve jelenik meg, sőt a büntető- és eljárásjogi elemek sincsenek igazán jól elkülönítve. Az újlaki jogkönyv öt könyvre tagolódik. Az első főképp a kiváltságokat tartalmazza, de a polgárok viselkedését, a mesterek áruinak minőségét, valamint a bíró és esküdtek választását szabályozó pontok is találhatóak benne. A második könyv az ingatlanokkal kapcsolatosan felvett és a kötelmi jog területén használt szabályokat tartalmazza. A harmadikba a büntetőjog artikulusait írták össze. A negyediket az öröklési jognak szentelték, míg az ötödik a vásárbíró tevékenységére, a perjogra és a zálogjogra vonatkozó részeket foglalja magába. Efféle, a városi élet szinte minden területére kiterjedő könyv Gyulán nem keletkezett, de a szabályok részint statutum formájában, részint a köztudatban éltek, és megadták a városi élet kereteit. Bátran állíthatjuk – mert az újlaki jogkönyv szerzője is leírja, hogy az írásba fektetett szabályok nagy részével már korábban is éltek –, hogy Gyulán is megvoltak azok a szabályok, amelyek a bölcsőtől a sírig rá-mát adtak a polgárok és a lakosság életének.

A város alkotmányáról, amely mai kifejezéssel élve a szervezeti és működési szabályzata volt, kevés adat áll rendelkezésünkre. A fentiekből ismeretes, hogy a bírót a tizenkét esküdt választotta. A bíró tiszte egy évre szólt, munkáját az igazgatásban és a bíráskodásban segítették az esküdtek. Az esküdtek választásának módjáról nincsenek adataink, viszont tudjuk, hogy az utcabírók felügyeltek az egyes városrészekre. Választásuk módja ugyancsak ismeretlen. Bizonyára a tehetősebbek soraiból kerültek ki. Scherer Ferenc szerint ezen tisztségeken és testületen kívül 1518-ból ismeretes egy bővebb ellenőrző testület (consules) léte is.⁴⁴ E testületben talán a későbbi választott község elődjét fedezhetjük fel, amely ellenőrző feladata mellett szerepet játszhatott az esküdtek választásában is.

Hogy volt-e állandó városháza a középkori Gyulán, azt ma pontosan megmondani nem tudjuk. Feltehetően nem. A város ügyeit a mindenkori bíró házában intézhették, mint ahogyan ez hosszú ideig Szegeden is történt.⁴⁵ A város ilyen módon kevés tulajdonnal illetve birtokkal rendelkezett. A pecsétje és az iratai képezték vagyonát, amelyek egyúttal kifejezték önálló jogi személyiségét is. Hogy a város módosabbjai miként osztoztak meg a fentiekben már említett földterületeken, amelyeket a földesúrtól bérletként kaptak, nem ismeretes, és nem valószínű, hogy egykoron valamit is megtudunk róluk.

⁴³ Hegedüs 1983. 93–175.

⁴⁴ Scherer I. 94.

⁴⁵ Blazovich 1995. 91.

A valódi polgárvárosok igazgatásához képest, amelyekben a város egy igazgatási területet képezett, és lakói azonos jogokat élveztek, Gyulán, mint más földesúri városokban is, más helyzet alakult ki. A város nem képezett egységes jogterületet. A városi bíró és a tanács joghatósága alá az örgróf jobbágysai tartoztak, más nemeseké nem, és pontosan nem ismeretes, mi volt a plébánia és a Szent Móric kápolna jobbágysainak jogi állása, akik öt utcát laktak.⁴⁶ Ők ugyanis eredendően a várúr jobbágysai voltak, aki a plébániának adta őket, amely adomány által, mint a plébánia jobbágysai, más közösséget alkottak. Uruk, a plébános sokkal több terhet nem rakhatott vállukra, és közösségükben is a mezőváros szokásjoga érvényesülhetett, mert ha helyzetük nem így alakult volna, faképnél hagyták volna urukat.

A valódi polgárvárosokban a város mint *communitas* intézményeket tartott fenn. Gyulán az ispotály, az iskola és a fürdő fenntartása a plébános kötelessége volt.⁴⁷ Mindenesetre a város tekintélyét példázza, hogy voltak a városban ilyen intézmények, amelyek a falusinál magasabb életminőséget biztosítottak a lakosságnak. Gyula tekintélyét emelte a ferenciek kolostora, amelyet a Maróthiak alapítottak,⁴⁸ és a begina ház, amelyről a 16. század elejétől hallunk, és Gyula török kézre jutásáig állt fenn.⁴⁹

A középkori Gyula lakossága rendi állása szerint, amint ezt a szakirodalom hangsúlyozta, jobbágy maradt,⁵⁰ ám a falun és a kisebb mezővárosokban élőkkel szemben olyan többletjogokkal rendelkezett, amelyek birtokában lakói a polgárvárosok lakóinak státusát és életminőségét közelítették meg.

FÜGGELÉK

Corvin Jánosnak a gyulaiak számára 1496. november 24-én kiadott privilégiumlevele

Corvin János Oppavia, Liptó hercege, Dalmácia, Horvátország, és Szlavónia bánja stb. Emlékezetül adjuk stb. Miközben mi a közelmúlt időszakban és egészen jelen ideig az említett országok báni tiszteiből kifolyóan az irányítással és a kormányzással és eme országok különféle hadjárataival voltunk elfoglalva, a mi öröklött javaink, különösen Gyula nevű mezővárosunk bizonyos officialisaink szigorúságának következtében nem jelentéktelen elnéptelenedésnek indultak, és emiatt hatalmas károkat és csapásokat szenvedtünk el. Az előre bocsátottak érdekében ilyenfajta méltánytalanságokat is eltűrvén és bizonyos más jószándékú megfontolásoktól indítva, [] akarván mondott mezővárosunk, Gyula polgárainak és lakóinak nyugalmáról előnyösen gondoskodni, hogy Gyula mezővárosa népek és lakosok sokaságával ékeskedjék, ezáltal egyrészt a mi

⁴⁶ Scherer I. 94.

⁴⁷ GYO. 67. Scherer I. 96–97.

⁴⁸ Scherer I. 49.

⁴⁹ Uo. 95.

⁵⁰ Bácskai 1991. Scherer I. 88–94.

tiszttségünk bőkezűsége kitűnjék, másrészt szokott jövedelmeink ne csökkenjenek, leginkább pedig abból a megfontolásból kiindulva, hogy ennek a mezővárosnak a polgárai és lakói fent említett különféle hadjáratainkban dolgaikat és javaikat nem kímélve várainknak idegen kezektől való megőrzésében és más önzetlen segítségnyújtásban irányunkban mindig igen előzékenyeknek és jó szolgálatot tevőknek mutatkoztak és mutatkoznak a jelenben is, ezért ezeknek az érdekeknek a tekintetbe vételével mondott Gyula mezővárosunk polgárainak és lakosainak, amely mezővárost más szabad mezővárosaink mintájára hasonló mód ünnepélyesen szabad mezővárosnak jelentjük ki, a szabadságnak ezt a kiváltságát engedjük meg,¹ és ez alább leírt cikkelyben fejezzük ki.

Mindenekelőtt, hogy a mi Gyula nevű városunkban a mindenkori officialisaink közül senki se merészelje a polgárokat és lakosokat az alább előadottak kivételével más terhek [viselésére] és szolgálatra kötelezni, hanem legyenek a terhek és szolgálatok alól örökre szabadok és mentesek, csak annyit megtartván azokból, hogy a polgárok és lakosok kötelesek a mi meghatározott malmainknál a közönségesen gátnak (gaad) nevezett rekeszt egyenesre igazítani, és ezzel a víz megfelelő oda folyását biztosítani, továbbá a hidakat a szokásoknak megfelelően megtartani, a szétromboltakat helyreállítani, valamint – amint régtől fogva szokásban volt – fát és bort Gyula várunkba szállítani.

Gyula városunk bírója az esküdtekkel – és a mi előbb mondott officialisaink közül egyik sem – köteles a szokásos szabad hetipiacokat és piacot ugyanott megtartani, és azt a szokásosan felügyelni, továbbá tartozik azon figyelmesebben őrködni, hogy tudniillik a hazugságok, veszekedések vagy véletlenül történő idegenek okozta egynémely lopások ugyanott ne forduljanak elő, amelyekben döntení és ítélni ugyanannak a bírónak és esküdteknek teljes engedélyt adunk. A mi és az officialisai joghatóságából annyit, amennyi tudniillik régtől fogva megvan, sértetlenül meghagyván.

Továbbá ha előbb mondott polgáraink közül valakit velünk szemben fej- és jószágvesztés ítéletében marasztalnak el, akkor – úgy határozunk –, hogy azt az ilyen esetben vissza kell tartani számunkra, nehogy az officialisaink, nehogy az említett bíró és esküdtek az efféle elveszett javakban valamiféle lehetőséget bírjanak, hanem az ilyen bűnös csak egy arany forintot fizetvén előbb említett városunk officialisainak, a kieszközlendő kegyért hozzánk jöhet vagy lehetősége van jönni. A bíró pedig az efféle bűnös összes javait részünkre lefoglalni és megőrizni tartozik addig, amíg ugyanaz a bűnös tőlünk kegyelmet nem kap.

Továbbá bármely mesterséget űző iparos szabadon jöhet mondott mezővárosunkba, és ott a mesterségét a mezőváros szokása szerint az előbb mondott officialisaink minden akadályozása nélkül gyakorolhatja addig, amíg neki tetszik.

Egyébként, miként értesültünk róla, eme időkből a Gyula városunkban jelenleg szolgálatot teljesítő sokat emlegetett officialisaink bizonyos korábban kezdődött gonoszság folytán nagy és kis állataink pásztorait alkalmat találván sokféleképpen zaklatták, akadályozták, fogságba vetették, és jószágait pusztították, amely dolgot igazán semmilyen módon nem akarunk eltérni, jelen levelünkkel az efféle zaklatásokat, fogságba vetéseket és akadályoztatásokat az officialisoknak hosszú időre megtiltjuk. Ha

¹ Az oklevél bevezető részét *Makk Ferenc* fordításában 1. *Kristó Gyula* 1981. 74–75.

ugyanis az említett pásztorok bárkivel szemben bármely ügyben vétkesek voltak, az előbb mondott bíró az esküdtekkel azok felett ítélni köteles az ugyanott más bírók által megörözt szokások szerint. Ezen túl bizonyos zsvány officíálisok hozzászórtak, hogy az éj leple alatt csendben az említett városba lopakodjanak, és ott sok, mérhetetlenül nagy kárt és botrányt okozzanak, az ilyenek közül azokat, akiket rajtakaptak, a bíró és az esküdtek fogva tarthatják és addig azon vár officíálisaihoz kieszközlendő ítéletért és igazságért azokhoz, akikre ez tartozik, kerülnek. Ha ők az ilyenek felett ítéletet hozni vagy igazságot tenni akarnak, jól bizony, egyébként ugyanaz a bíró és az esküdtek mások szokása szerint elítélhetik, és őket bűneik mértéke szerint, amint a jog rendje diktálja, megbüntethetik, és velük szemben a fővesztés ítéletét is kiszabhatják.

Óhajtjuk továbbá, hogy a várban lévő mindenkori említett officíálisaink a kézműveseket, bármilyen ipart űzzenek, saját maguk számára végzett munkára méltó fizetség nélkül kényszeríteni semmilyen módon ne merészeljék, hanem – ha valami munkára szükségük van – a végzett munka és anyag értéke szerint a mestereknek – bárkinek közülük – fizetéssel tartoznak.

Elhatároztuk azonkívül, hogy a polgárok és lakosok az említett erdőket, ahogy régi időktől szokás, őrizték, és felvigyázásukra saját embereiket állítsák, továbbá az erdők hasznát és gyümölcsét régi szokás szerint élvezhetik, officíálisaink pedig a polgárokat és lakosokat az [általunk adott] szabadság ezen formájával szemben ne akadályozzák, vagy erőszakosan ne tegyenek olyat, amelyet megtiltottunk számukra, más módon cselekedni ne merészeljenek.

Továbbá a fent említett polgárok és lakosok összes ingó javaikat, akinek csak akarják, annak hagyhatják, életükben és halálukkor a rendelkezés és örökítés lehetőségét bírják. Ha pedig valaki törvényes örökös nélkül hal meg, nincs felesége, nincsenek fiai, atyafiai vagy rokonai, vagyonából két részt arra alkalmas és becsületes, a tanács által kiküldött férfiak a szegényeknek és a mezőváros egyházainak juttassanak, a harmadik részt pedig a város hasznára tartsák meg, ezzel a törvénnyel a polgárok akkora szabadságot élvezzenek, amennyivel régtől fogva rendelkeztek.

Továbbá ha officíálisaink bármelyik familiárisa bármilyen segítség látszata alatt idegen kereskedők áruit a mi javaink közé elzárja, és hasonlóan más idegen helyeken a mi jobbágyaink javai hasonló módon elzártnak, akkor officíálisaink az összes dolgot az által tudniillik, akiről kiderül, hogy a tett kezdeményezője volt, hozassák helyre.

Végül a polgárokat és lakosokat az összes régi szabadságaikban, jogaikban és szokásaikban, amelyekkel ezidáig éltek, meg kívánjuk tartani, sértetlenül meghagyván ugyanúgy a jövedelmeket, szolgáltatásokat és más bármiféle szolgáltatásokat és kötelezettségeket, amelyeket nekünk és ebből következően a várunknak régi szokás szerint mindig nyújtani tartoztak.

Eme dolog emlékezetére és örök erejére függő, titkos gyűrűs pecsétünkkel megerősített oklevelünket kiadtuk. Kelt Bihácson 1496. november 24-én.

Die Rechtslage von Gyula und seinen Einwohnern im Mittelalter

- László Blazovich -

Resümee

Der Name der Stadt Gyula (Jula) wird erstmals 1313 in einer amtlichen Urkunde erwähnt, unter dem Namen Gyulamonostora. Die Burg der Stadt wurde im ersten Jahrzehnt des XV. Jahrhunderts erbaut. Der Autor begleitet das Schicksal der Gutsherren der Stadt, dabei heraushebend, daß zwischen 1476 und 1510 die Familie der Hunyadis, unter ihnen auch der Sohn des Matthias Rex, János Corvin diese Siedlung bzw. Burg besaß. Im XV. Jh. besaß Gyula bereits eine bedeutende Bevölkerung, zwölf Handwerkszünfte, und verfügte über einen die ganze Gegend umfassenden Handel.

Die rechtliche Situation der Stadt und ihrer Bürger kann man aus dem von János Corvin 1496 herausgegebenen Privilegiumsbrief genau umfassen. Der Autor, der auch die ungarische Übersetzung der Urkunde beifügt, gibt einen vielseitigen Beweis dafür, daß entgegen seiner bedeutenden Entwicklung Gyula rechtlich ein gutsherrlicher Marktort blieb. Durch die zur Umgebung des Landesherrn gehörenden Gutsbesitzer bekamen die Bürger Gyulas für die Städte charakteristische, aber auf die Traditionsrechte basierende Möglichkeiten, jedoch besaßen sie betreffs ihres Bodenbesitzes weder Verkaufs-, noch Vererbsrechte.

(Übersetzt von G. Dominka)

Blazovich László
Csongrád Megyei Levéltár
Szeged,
Dóm tér 1.
6720